

## Delo dr. Karla Kovača v dubrovniškem arhivu

Ignacij Voje

Zgodovinar in arhivar Karel Kovač se je rodil 3. oktobra 1880 v Ljubljani. Zgodovino je študiral v Gradcu in pozneje nadaljeval študije na univerzi v Innsbrucku (1903–1906). Tu je bil po končanem študiju sprejet v službo pri tanjšnjem namestniškem arhivu. Arhivske študije je nadaljeval v Rimu, kjer je posebej študiral paleografijo. Kot je razbrati iz nekoga nekrologa, je bil Kovač izredno nadarjen, obvladal je več jezikov in imel zelo razvit smisel in ljubezen do arhivskih preostankov in starin. Mislim, da ga lahko z vso upravičenostjo uvrstimo med prve šolane slovenske arhivarje.

Po končanem arhivskih študijah v Rimu je bil leta 1911 imenovan za načelnika državnega arhiva v Dubrovniku. Z vso vnemo se je lotil urejanja bogatih dubrovniških arhivskih zakladov. Kot konzervator c. kr. arhivskega sveta je skrbel tudi za ostale arhive južne Dalmacije. Ko je leta 1914 izbruhnila prva svetovna vojna je bil mobiliziran. Sodeloval je v bojih v Srbiji in pozneje na soški fronti v Italiji. Dne 24. oktobra 1917 je kot nadporočnik avstroogrske vojske padel v bitki pri Tolminu. Neimenovani pisec nekrologa v dubrovniškem časopisu *Prava Crvena Hrvatska* (15. XII. 1917) je takole predstavil njegovo osebnost: "Bio je vrlo blage riječi, proničava uma, žarkog ljubaznog srca, svakome na ruku opširnim svojim znanjem, u kratko je doba prisvojio svakoga s kim je u dodir došao, i ostavio mnogo prijatelja u našem gradu ..."

Karel Kovač se je tudi kot arhivar posvetil znanstvenemu delu. Kljub temu, da njegov opus ni obsežen, lahko ugotovimo, na katera področja bi usmerjal svoje delo, če usoda ne bi prekinila njegovega življenja. Ko je deloval v arhivu v Innsbrucku, se je skušal oddolžiti najprej slovenskemu zgodovinopisju s tehitnim prispevkom. Izdal je neobjavljeno srednjeveško latinsko in drugo arhivalno gradivo, ki se je nanašalo na Kranjsko; našel jo je v Statthalterel, v arhivu v Innsbrucku. Kot sodelavec Carniole je v II. in IV. letniku objavil naslednje gradivo deloma v celoti deloma v izčrpnih registri: tekst kodeksa 106, ki obsega knjigo kopij pisarne češkega kralja Henrika (Jindřicha) iz leta 1330 in tekst pisma, ki ga je Johann von Kärnten poslal kralju Henriku iz Gorice 25. julija 1320; regeste računov iz let 1295, 1299 in 1302, odlomke iz tirolskih računskih knjig od leta 1309 do 1473; opis in odlonike urbarjev iz 16. in 17. stoletja; popis uradnih spisov raznih področij s tremi registri iz 16. in 17. stoletja; tri regeste dokumentov iz leta 1416 in 1430 pod naslovom *Dodatek k Beiträge zur Geschichte Krains*; tekst treh dokumentov v nemškem originalu iz let 1283, 1287, 1354 pod naslovom *II. Dodatek k Beiträge zur Geschichte Krains* z uvodno beležko.<sup>1</sup>

Leta 1909 je kot rezultat dela v vatikanskem arhivu objavil najstarejši znani desetinski register z važnim znanjankom fara in beneficijatom v našli pokrajinali na področju oglejskega patriarhata.<sup>2</sup> Na podlagi gradiva iz va-

tikanskega arhiva je obdelal še temo o zgodovini papeškega davka v diecezi Trident.<sup>3</sup>

Številnejši so Kovačevi prispevki študij in objave virov, vezani na južnoslovansko zgodovino in še posebej na dubrovniško zgodovino. Znanstveno in publicistično delo je bilo pogojeno z njegovim službovanjem v dubrovniškem arhivu. Tu je Karl Kovač našel nove spodbude za znanstvene raziskave. Kljub temu, da je obstajal Gelčičev popis fondov arhiva Dubrovniške republike, ki ga je avtor objavil leta 1910 v *Glasniku Zemaljskog muzeja* v Sarajevu, se je Kovač verjetno zavedal, da ima ta pregled precej pomanjkljivosti. Zato je sestavil nov, dobro uporabljiv inventar, ki ga pa sam ni mogel več objaviti. Ko sem bil oktobra 1987 na raziskovalnem delu v dubrovniškem arhivu, sem se zanimal za ta njegov rokopis, vendar ga arhivarjem ni uspelo odkriti. Najdba tega rokopisa bi nam verjetno lahko najboljše odkrila Kovačevo arhivsko znanje in prakso.

Med obsežnejše objave dubrovniškega arhivskega gradiva bi lahko uvrstili gradivo o odnosih med Osmanskim cesarstvom in Dubrovnikom. Objavil je 21 listin oziroma pisem turškemu sultanom in heregovskim sandžakbegom<sup>4</sup> kot dopolnilo znane zbirke dokumentov Čire Triljelke *Tursko-slavjanski spomenici dubrovačke arhive*.<sup>5</sup>

Razumljivo je, da je Kovač največ razprav in študij posvetil odkrivanju dogajanj iz časa obstoja Dubrovniške republike. Tehen je njegov delež pri odkrivanju tajne diplomatske pisave dubrovniške republike. Skušal je odkriti ključne za dešifriranje poročil za 17. in 18. stoletje.<sup>6</sup> Raziskoval je popis prebivalstva in organizacijo obrambe Dubrovniške republike.<sup>6a</sup> Zanimiv je tudi Kovačev prispevek k boljšemu poznavanju kulturnega razvoja srednjeveškega Dubrovnika. Dopolnitev k znani razpravi Konstantina Jirečka o dubrovniškem pesniku Šišku Menčetiću<sup>7</sup> je njegova študija, v kateri govori o knjigah in bibliotekah starega Dubrovnika.<sup>8</sup> V ta sklop sodi tudi razprava o dubrovniškem pesniku Ivanu Frana Gunduliću. Gre za objavo več dokumentov, ki osvetljujejo doslej neznane strani življenja pesnika znane pesnitve Osman. Med drugim je objavil tudi pismo, pesnikov avtograf.<sup>9</sup> Ko analiziramo omenjene razprave in objave virov, lahko ugotovimo, kako močan vpliv je imel na strokovno delo Karla Kovača Konstantin Jireček. Karel Kovač je svoje raziskave razširil tudi na vrsto notarskih in kancelarskih knjig.

V krajši študiji, ki je povezana z oceno razprave Dura Körblerja, je obravnaval Zanovićevo šolo in frimasonstvo v Dubrovniku.<sup>10</sup> Gre za policijsko preiskavo leta 1776 proti mladeniču Nikoli Remendeliju zaradi brezverstva.

Posebej je Karel Kovač zaslužen za prončevanje dubrovniških slikarske šole. Z upoštevanjem nekaj stotin arhivskih podatkov o umetnosti Dubrovnika je Kovaču uspelo, da je odkril avtorstvo slikarjev za več desetih oltarnih slik na področju dubrovniške republike. Njogo-

va obsežna študija o zgodovini dubrovniškega slikarstva v 15. in v prvi polovici 16. stoletja<sup>11</sup> predstavlja plod intenzivnega dela v dubrovniškem arhivu in na terenu. Kovač je uspelo identificirati slikarja Nikolo Božidarevića; do njegovih raziskav sta bili znani le dve sliki z njegovimi signaturami (sv. Marija na Dančah iz leta 1517 in v dominikanski cerkvi na Lapadu iz leta 1513). Ugotovil je, da je Nikola Dubrovčan, kot se v virih pogosto označuje, v resnici Nikola Božidarević, sin Božidajca Vlatkovića, prav tako slikarja v Dubrovniku. In ne samo to, zbil je zelo popolno gradivo o njegovem življenju in delovanju. To gradivo je korigiralo mnoge dotodanje ugotovitve o dubrovniških renesančnih slikarjih. Med drugim je na primer ugotovil, da slika na stranskem desnem oltarju dominikanske cerkve v Dubrovniku ni delo Nikole (Božidarevića) Dubrovčana, ampak je delo nekega Mihajla Ilanze, sina priseljenega Nemca. Tudi izredno lepe oltarne slike na lesu z zlatim ozadjem v frančiškanski cerkvi v Cavtatu ni naslikal Nikola Dubrovčan, temveč jo pripisuje slikarju Vincencu, sinu Lavrina (1509). Objavljeno gradivo izpičujče zelo živahno mmetniško dejavnost v Dubrovniku konec 15. in v začetku 16. stoletja; kar dotlej ni bilo znano. Kovač navaja za to obdobje preko sto slikarjev, kiparjev, kamnosekov, rezbarjev, zlatarjev, vezilcev in miniaturistov, umetnikov in obrtnikov, ki so po poreklu v glavnem naši ljudje. Arhivsko gradivo; ki ga je razkril Karel Kovač, je v drugačni, bolj jasni luči osvetlilo del kulturne zgodovine srednjeveškega Dubrovnika. To njegovo delo ostaja eden najvažnejših priročnikov za proučevanje likovne umetnosti v Dubrovniku.

Slika o delu in življenju Karla Kovača, ki sem jo podal, je blede in nepopolna. Žal mi v dubrovniškem arhivu, kjer je deloval štiri leta, ni uspelo dobiti o njegovem udejstvovanju nikakršnega podatka. Uslužbenici arhiva nismo mogli ugotoviti ali obstaja njegova personalna mapa in ali se je ohranila njegova zapuščina. Vse podatke, ki sem jih navedel sem našel raztresene v skromnih nekrologih<sup>12</sup> in zelo kratkem geslu v SBL,<sup>13</sup> ki ga je napisal Josip Mal.

Pred sedemdesetimi leti je na soški fronti padel slovenski zgodovinar in arhivar, od katerega bi lahko pričakovali še veliko del o južnoslovanski, dubrovniški in morda tudi slovenski zgodovini. Predvsem pa sino prezgodaj izgubili odličnega strokovnjaka za paleografijo in arhivistiko, ki bi verjetno dal svoj prispevek k razvoju arhivske stroke pri nas. Ob stoletnici delovanja preihodnikov Arhiva SR Slovenije smo se spomnili človeka, ki je deloval zunaj Slovenije, vendar bi zaradi svoje aktivnosti na strokovnem zgodovinskem in arhivskem področju moral biti vzor tudi današnji mladi generaciji arhivarjev. Njegova življenjska pot je bila sicer kratka, toda z rezultati svojega dela je obogatil našo zgodovinsko znanost in si s tem postavil trajen spomenik.

## OPOMBE

1 Beiträge zur Geschichte Krains, Carniola NV, II/1911; 1-2, str. 51-58; 3, str. 159-172; 4, str. 340; IV/1913, 3-4, str. 172-173.

2 Ein Zehentverzeichnis aus der Diözese Aquileje vom Jahre 1296, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung Band XXX, Heft 4, Wien 1909, str. 607-637.

3 Zur Geschichte der päpstlichen Steine in der Diözese Trient, Mitteilungen, des k. k. Archivrates, Wien str. 144-147.

4 Nekoliko slavjenskih listina, Glasnik Zemaljskog muzeja, XXIV, Sarajevo 1912, VII-IX, str. 397-412. Objavljeni so naslednji dokumenti: 1. šest listin Mehmeda II, Osvojitelja iz let 1468, 1477, 1478 in 1479; 2. dve listini Bajazida II, iz let 1492 in 1503 in tegest listine Bajazida II, iz leta 1500; 3. dve pismi Ahmeda-paše Hercegovića iz leta 1503; 4. listina Selima I, iz leta 1516; 5. šest listin Sulejmana II, Velikanskega iz leta 1520; 6. aktivno pismo Dubrovniške republike iz leta 1555 za Maria Petra, poslanca pri hercegovskem Sinan-paši; 7. dve pismi Mustafa-bega Milivojevića, hercegovskega sandžaka, dubrovniškemu emirniku in knezu Nikoli.

5 Glasnik Zemaljskog muzeja XXIII, Sarajevo 1911, str. 1-162, 303-349, 437-484.

6 Die diplomatische Geheimschrift der Republik Ragusa, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Band XXXIV, Wien 1913, str. 125-134.

6a Čuvale o statistici i o vojničkim ustanovama u Republici Dubrovačkoj, Glasnik Zemaljskog muzeja, XXVIII, Sarajevo 1916, str. 303-310.

7 Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić, Archiv für slavische Philologie, XIX, Wien 1897, str. 34-51.

8 Über Bücher und Bibliotheken im alten Ragusa, Mitteilungen des k. k. Archivates, I, Band, Wien 1914, str. 270-275.

9 Ein Beitrag zur Biographie des Giovanni Francesco di Gondola, Archiv für slavische Philologie, XXXIV, Wien 1913, str. 239-245.

10 Zanovičeva škola i humanstvo u Dubrovniku, List Dubrovačke biskupije, XIII, Dubrovnik 1913, 5, str. 55-57.

11 Nikolaus Ragusinus und seine Zeit, Archivalische Beiträge zur Geschichte der Malerei in Ragusa im XV. und der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts, Beiblatt zum Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes, Wien 1917, str. 794...

12 Janko Siebinger, Dr. Karl Kovač, Carniola NV VIII, Ljubljana 1917, str. 100-101; Rečnik Orv. v 3. številki časopisa "Ostereich", str. 237; N. N., Dr. phil. Karlo Kovač, Prava crvena Hrvatska, god. XIII, br. 661; 15, XII, 1917, str. 3.

13 SBL I, Ljubljana 1932, str. 538-539; Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. 3, Zagreb 1964, str. 232 (avtor Vojislav Durić).

## ZUSAMMENFASSUNG

### Das Werk von Dr. Karel Kovač in Dubrovniker Archiv

Ignacij Voje

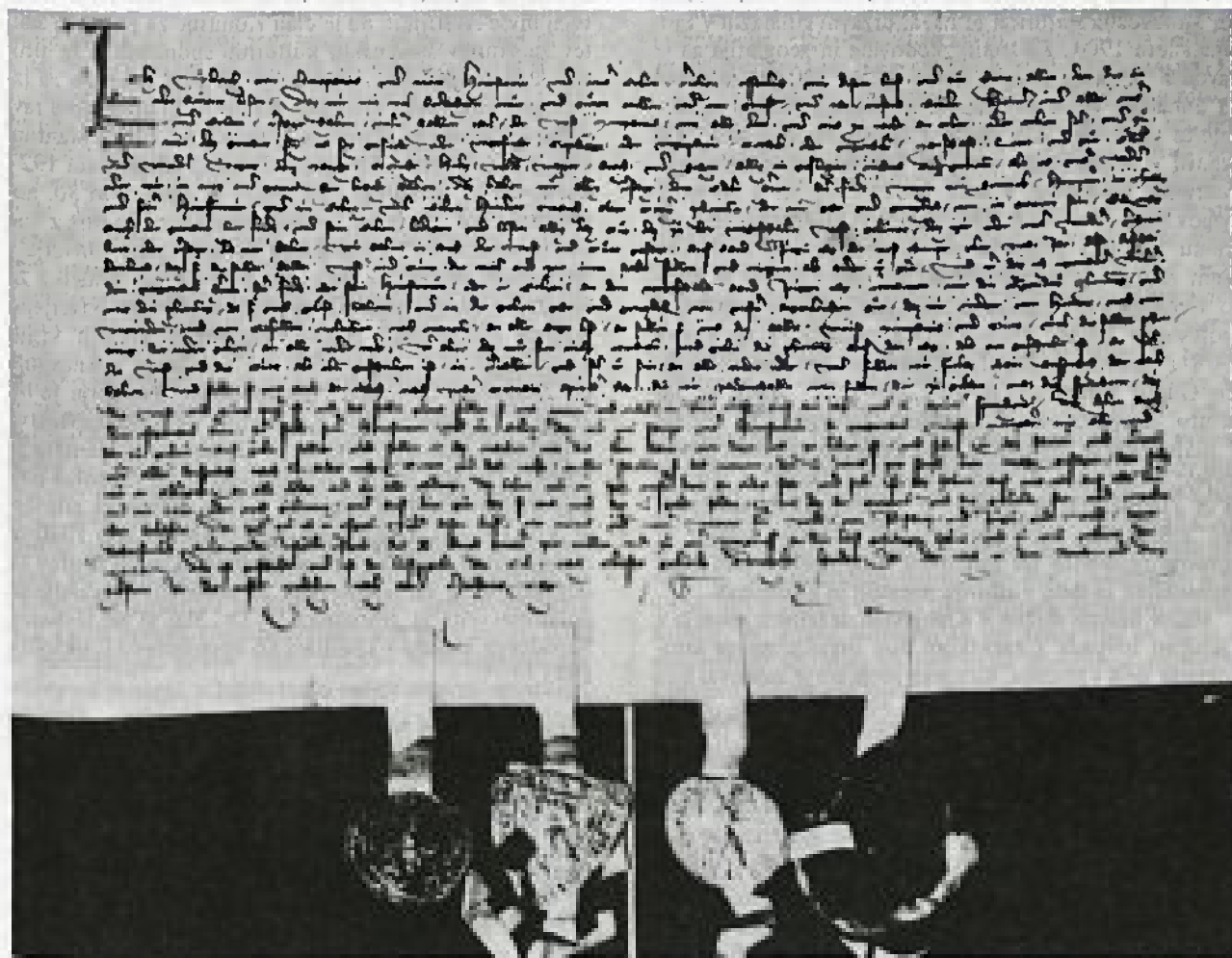
Historiker und Archivar Karel Kovač wurde am 3. Oktober 1880 in Ljubljana geboren. Er studierte Geschichte in Graz und Innsbruck. Hier wurde er nach dem beendeten Studium im dortigen Stellvertreterarchiv angestellt. Er setzte das Archivistudium in Rom fort, wo er extra die Paläographie studierte. Im Jahre 1911 wurde er zum Vorsteher des Staatsarchiv in Dubrovnik ernannt, wo er als Konservator des Archivates auch für die anderen Archive im südlichen Dalmatien die Sorge führte. Sein Lebensweg wurde am 24. Oktober 1917 unterbrochen — er ist im Schlicht bei Tolmin als Oberleutnant des österreichisch-ungarischen Heeres gefallen.

Als Archivar ließ er sich im Dubrovniker Archiv mit allem Arbeitseifer auf die Ordnung und Inventarisierung von inhaltreichen Archivschatzen ein, dazu widmete er sich aber vor allem der Veröffentlichung der Archivalien und dem wissenschaftlichen Werk. Mit der

Veröffentlichung der Archivquellen und dem wissenschaftlichen Werk. Mit der Veröffentlichung der Archivquellen oder umfangreichen Regesten begann er schon in Innsbruck. Sie bezogen sich an Krain. Zahlreichere sind aber seine Studien und Veröffentlichungen der Quellen, die an die südslawische und noch insbesondere an Dubrovniker Geschichte gebunden sind. Es sollen nur die umfangreicheren Veröffentlichungen vom Dubrovniker Archivgut erwähnt werden, sowie auch die

Studien über die Dubrovniker Malerschule im 15. und in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts, mit denen er aufgrund des Archivgutes einen Teil der Kulturgeschichte von mittelalterlichen Dubrovnik beleuchtete.

Karel Kovač kann man unter die ersten gebildeten slowenischen Archivare einreihen, obgleich er außer Slowenien wirkte. Nach seiner Tätigkeit im Archiv- und geschichtlichen Bereich konnte er auch der heutigen Generation von Archivisten zum Vorbild sein.



*Zbirka listin (listine Celjskih grofov), Celje, 22. sept. 1339*